

Az ajkai fiúk fehérvári hőstette

A hódmezővásárhelyi városháza előtt áll Pásztor János gyönyörű alkotása. Nem szokványos világháborús emlékmű: a lován ülő huszárt akkor ábrázolja, amikor még reménységgel tekint előre, amikor emberi méltóságát még nem tépázta meg, nem foszlatta le róla az ember-telenség: a háború. A szobor talpázatán pedig egy ugyancsak nem szokványos felirat: *„Azoknak, akik mindent áldoztak.”*

Egy olyan kis csapatnak akarok írásommal s majd, reménységgem szerint, talán ennek nyomán, egyszer táblával is emléket állítani, akik valóban mindent áldoztak. Meghaltak oly fiatalon, hogy szinte még nem is volt életük, csak gyermekkoruk és kamaszkori éveik – és nem lett felnőttkoruk soha. Soha.

Szégyen, hogy nem tudunk róluk s hőstettükről, de nem akarom ezt a szégyent magammal vinni a sírba. Mielőtt végső álomra hajtánám fejem, el akarom mondani a II. világháború végének ezt a számunkra – és velük együtt sok akkori ajkai család számára – tragikus epizódját. Lehetetlen, hogy ne éljenek még – úgy, mint én is – hozzátartozók, és nevüket össze ne tudnánk gyűjteni a megemlékezés táblájára. 2005. február 2-án a 60. évfordulója lesz a rettentés tusának, akárcsak 2004 októberében volt a tordainak. Ők már megtalálták az öveiket, és október 17-én márványtáblára vésvé neveiket, emlékeztek meg róluk.

Én még csak keresem őket.

Közzéteszem tehát a Honismeret olvasói számára az alábbi felhívást: *Keresem annak a 150 ajkai fiúnak a hozzátartozóit, esetleg közülük való túlélőket, akik a közelgő orosz előrenyomulás ellen 1944 karácsonyának másnapján önként vonultak hadba. Egységüket 1945. II. 2-án a székesfehérvári szőlőhegyen morzsolták fel az oroszok.*

Magyarázatképpen maga a történet.

A magyar hadvezetés 1944 végén az ú.n. Margitta-vonal szervezésével akarta a Dunántúlról Budapest felé nyomuló oroszokat feltartóztatni. E célból toboroztak önkénteseket. A hadköteles korú, idősebb férfiak – ha egyáltalán otthon voltak – túl sokat láttak már a háborúból ahhoz, hogy fellelkesíthetők legyenek. Maradtak a még szinte gyermekek. És hát bennünket, akkori fiatalokat történelemtanáraink nagy-nagy hazafiságra neveltek.

Ajkán laktunk akkor. Édesapám, Bokody Gyula az Erőmű egyik vezető főmérnöke volt, fiatal, 45 éves ember. Bátyám, Zoltán, '44 őszén iratkozott be a Műegyetem Mezőgazdasági Karára. Azon az őszön azonban már nem indult meg az oktatás; 1926-os születésű bátyám tehát otthon tartózkodott. És akkor jött a felhívás (személy szerint Dömötör János főhadnagy tette közzé), hogy önkénteseket várnak az oroszok ellen. Az első felszólításra jelentkezett családkunk mindkét férfitagja. Édesapámat, mint nélkülözhetetlent, az üzem vezetősége nem engedte el. Bátyám először még szabódott, barátjaival partizánakciókat terveztek arra az esetre, ha az oroszok idáig érnének. Nem tudom, szüleim melyik változattól féltették jobban? Tény, hogy elment a főlhívásra, százötvenedmagával, 18-20-22 éves gyermekifjakkal.

Karácsony másnapján búcsúztatta őket a katolikus templom előtt a plébános.

Az oroszok gyorsabban jöttek, mint ahogy a Margitta-terv összeállítói számítottak. Ennek következtében január elején, háromnapos kiképzés után, Csajágnál, alig-alig felfegyverezve, vetették be fiainkat. Se fegyver, se élelem. A magyar honvédségnek nem volt, a németek nem adtak.

Január közepén Hajmáskérről jött a levél, hogy három nap pihenőben lesznek. Édesanyámmal felhátizsákolva útra keltünk, tiszta fehérenműt, élelmet vittünk. De Hajmáskéren már csak az „utóvédet” találtuk: a csapat zöme – pihenő nélkül – újra a frontvonalon volt, bátyámmal nem találkozhattunk. Újabb levelek: Fehérvár visszafoglalásáról! S ebben oroszlán-részük volt a „Dömötör-fiúknak”! S arról, hogy a nagyszerű fegyvertény jutalmául *valóban* pár nap pihenőben vannak. A körzet katonai parancsnoka az Erőmű egyik igazgatója volt. A hír vételekor az ő katonai dzsipjével szüleim azonnal útra keltek, de február elsején, mikorra odaértek, a fiúkat mégis, újra bevetették. A katonai parancsnok kérésére bátyámat behívták a parancsnokságra. Pár órát a szüleimmel tölthetett. Megnyugodva tértek haza.

Február másodikára virradó éjjel az oroszok nagy támadásba lendültek. Bátyámék egysége a két német szárny között foglalt helyet, de azok tervszerűen visszavonultak. A mieinknek azonban *nem volt, aki Fehérvárról kivigye a visszavonulási parancsot*. Az oroszok körülzárták, és gyakorlatilag megsemmisítették a századot. Amikor a hír a parancsnokságra ért, Dömötör (akkor már) százados a vele lévőkkel átverekedte magát az orosz gyűrűn, s a még élő 11, azaz tizenegy fiút kimenekítette. Ennyien maradtak belőlük.

Egy fehérvári páter és egy tartalékos zászlós volt végig velük. A páter életben maradt, ott volt a tömegsír felbontásánál is, édesanyámmal is beszélt. Nevét sajnos nem tudom. Bátyámat eltűntté nyilvánították. Sem a Vöröskereszt, sem más fórum soha többé nem tudott róla felvilágosítást adni. Édesapám törvénytelen meghurcoltatása következtében családuknak elkerült Ajkáról, és – nem akarván bajt hozni rá – senkivel sem tartottunk kapcsolatot. A város lakossága a szocialista átépítés során teljességgel kicserélődött; az egykori településből a három templomon kívül talán semmi sem maradt. Hogy is emlékezne ott ma már valaki az 1944/45 fordulóján történetekre? A korábbi evangélikus lelkész, Győr Sándor, és Ajka helytörténésze, Tilhof Endre sem talált semmi nyomot.

Mégis reménykedem. Folyóiratunkat, a Honismeretet sokan olvassák szerte az országban. Akárhogy szétszóródott is Ajka lakossága, közülük valakinek csak kezébe kerül írásom!

A tordai csata 60. évfordulóján, 2004. X. 17-én, ahogy már írtam, nagy ünnepség volt Kolozs megyében. Ők már sok elveszettnek hitt nevet megtaláltak. De tán, mi, anyaországiak se vagyunk rosszabbak náluk. Talán mi is meg tudjuk adni egyszer a végtisztséget hős fiainknak.

Dr. Simor Ferencné Bokody Éva

Helytörténetírásunk buktatói*

A matolcsi zsinat igazsága

Szatmárnémeti, tágabban (a történelmi) Szatmár múltjával foglalkozó munkák részben a XIX. században, majd a XX. század elején, illetőleg annak negyvenes éveiben keletkeztek. A II. világháborút követő fél évszázadban az ismert társadalmi korlátozások következtében Szatmár történelmének, népe életének, anyagi és szellemi műveltségének kutatása, feltárása, közzététele nem vagy alig volt lehetséges. Az ősoktól örökölt értékek megőrzésének, ápolásának, továbbadásának törekvése a XX. század utolsó évtizedétől vált ismét lehetségessé.

Több tudományterületen szaktanulmányok jelentek meg szakfolyóiratokban, gyűjteményes kötetekben, de mellettük önálló kötetek is. A szaktudományok művelői mellett különféle képzettségű és indítékú szerzők jelentettek meg a közművelődés ügyének előmozdítását célzó, a falu és a térség anyagi és szellemi múltjának feltárására törekvő munkákat. Az önállóan megjelent helytörténeti-honismereti irodalom fogalomkörébe sorolt munkák között műfaji besorolásuk szerint vannak valóban (falu)monográfia igényűek, mások művelődéstörténeti értékűek, ismét mások építészeti és képzőművészeti értékeket feltárók, helytörténeti értékűek, vagy a konferenciák előadásait tartalmazó kötetek is. Több megjelent munka műfaji besorolása, irodalmi súlya viszont vitatható és bizonytalan.

Tanulmányomban bővebben a helytörténeti munkák egyik műfajával, az intézménytörténettel, ezen belül konkrétan az iskolatörténettel kívánok foglalkozni, másodsorban néhány kutatómódszertani kérdésre akarok utalni.

Művelődéstörténetünk sürgető feladatára, középiskoláink történetének, illetőleg társadalmi szerepének eddig ismert kerettörténetüket meghaladó bemutatására két és fél évtizede Jakó Zsigmond professzor hívta fel a figyelmet, majd megfogalmazta a feladatokat és a feldolgozás elvi és módszertani szempontjait.¹

* Elhangzott a X. Partiumi Honismereti Konferencián, Sárközüjlakon, 2004. szeptember 10-én. (Szerk.)

¹ A Bethlen kollégium diáktársadalma a feudalizmus korában. In: *Jakó Zsigmond – Juhász István: Nagyenyedi diákok 1662–1848*, Kriterion, Bukarest, 1979. 41–80. old.